

Dr. Halina Kobeckaitė

2006 11 14

LIETUVOS KARAIMAI. ISTORIJA. KALBA. KULTŪRA IR PAPROČIAI

Karaimai - tiurkų tauta, šiandien gyvenanti Lietuvoje, Ukrainoje, Lenkijoje, Rusijoje. Sąvoka karaimas žymi etninę, tautinę ar religinę priklausomybę. Europoje gyvenantys karaimai literatūroje kartais vadinami Vakarų karaimais. Jiems priklauso ir Lietuvos karaimai.

Karaimai kilę iš senųjų tiurkų genčių – kipčiakų - kumanų (kartais literatūroje dar vadinamų polovcais ar poloviečiais), chazarų, uzunų. Šios gentys kadaise sudarė galingą Chazarų kaganatą, kurio žemės plytėjo šiaurinėje Kaspijos jūros pakrantėje, o sostinė Itilis buvo Volgos upės žiotyse. 8-10 a. Chazarų kaganatą pasiekė **karaimo**, religijos, susiformavusios 8a. Mesopotamijoje, misionieriai. Jie dalį tiurkiškų genčių atvertė į savo tikėjimą. Bendra religija ir kalba ilgainiui šias gentis suvienijo į tautą. Jų religijos pavadinimas virto ir tautos pavadinimu. Tų genčių palikuonys ir yra dabartiniai Lietuvos karaimai, kalbantys gimtąja karaimų kalba, priklausančia tiurkų kalbų šeimai, ir išpažįstantys karaizmą. Krymo, Haličo-Lucko ir Lietuvos karaimus vienija kilmė, praeitis, bendra religija, kalba, dvasinė bei medžiaginė kultūra, ir jie sudaro vieną tautą. Chazariškos kilmės suvokimas, kaip pažymi ne vienas tyrinėtojas, šiandien neabejotinai sudaro vieną iš sudėtinių karaimų tautinio tapatumo dalių.

Chazarų valstybei subyrėjus, dalis tų genčių persikėlė į Vakarus ir įsikūrė Krymo pusiasalyje bei Juodosios jūros šiaurinėse stepėse.

KARAIMŲ BENDRUOMENĖ LIETUVOJE

Lietuvoje karaimai gyvena nuo 1397 metų, kai Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas atkėlė juos čia po vieno žygio į Aukso Ordos stepes. Dokumentų, patvirtinančių vienokią ar kitokią karaimų bei totorių perkėlimo į Lietuvą versiją, nėra. Pasakojama, kad Vytautas pasiėmęs juos drauge kaip ištikimus sargybinius ir narsius karius

Iš pradžių karaimai, kaip Didžiojo kunigaikščio apsauga, buvo apgyvendinti Trakuose dabartinėje Karaimų gatvėje. Kiekvienas, norėjęs patekti į pilį, turėjo pereiti Karaimų gatvę. Vėliau jų gyvenvietės įsikūrė ir šiauriniame Lietuvos pasienyje - Biržuose, Pasvalyje, Naujamiestyje, Upytėje. Tačiau Trakų miestas pagal valdovų privilegijas (anuomet leidžiamus įstatymus) visada buvo jų bendruomenės administracinis ir dvasinis centras.

Apsigyvenę Lietuvoje, karaimai sudarė atskirą bendruomenę, karaimiškai vadinamą **Džymat**. Jos ir atskirų jos narių teisinė padėtis buvo nustatoma valdovų privilegijomis. Didžiojo kunigaikščio Vytauto privilegijos minimos 17a. aktuose, tačiau jų originalų neišlikę. Pirmasis išlikęs aktas, nustatantis teisinę karaimų padėtį Lietuvoje, yra valdovo Kazimiero 1441m. kovo 27d. privilegija, suteikianti Trakų karaimų bendruomenei tokią pat Magdeburgo (savivaldos) teisę, kokią jau buvo gavę Vilniaus, Trakų ir Kauno miestai. Dokumentas suteikė karaimams teisę į savivaldą, vadovaujamą jų pačių iš savo tarpo renkamo vaito. Jis buvo ir dvasinis, ir administracinis bendruomenės vadovas, atskaitingas tiesiogiai valstybės valdovui. Trakų vaitui buvo pavaldžios ir kitos Lietuvoje susiformavusios karaimų gyvenvietės. Valdovo Kazimiero suteiktoje privilegijoje taip pat buvo nustatyta mokesčių mokėjimo ir pajamų paskirstymo tvarka tarp krikščioniškosios ir karaimiškosios Trakų miesto dalių.

Vėliau valdovų Aleksandro ir Žygimanto Senojo privilegijomis karaimai buvo atleisti nuo bet kokių muitų mokesčių visose LDK žemėse ir nuo sargybos bei derliaus nuėmimo

karališkame Senujų Trakų dvare prievolių. Trakų karaimai didžiavosi savo teisėmis ir laisvėmis. Laiškuose iš Trakų į Konstantinopolį 1483-1486 metais jie rašė, kad Lietuvos valdovas ir kiti aukšti pareigūnai jų neapsunkina mokesčiais, nedraudžia išpažinti savo tikėjimo, jie turi savo teisumą ir pan.

Lietuvoje gyvenantys karaimai sudarė kariškių ir civilių luomus. Trakuose kariškiai ėjo pilių sargybą. Karybos tradicijos karaimų bendruomenėje visada buvo gajos. Apie tai liudija ir dviragės ieties (*senek*) bei skydo (*kalkan*) atvaizdai karaimų herbe ir turtinga karybos terminija, kurią kitos tiurkų tautos pakeitė naujadarais ar skoliniais. (Apie karaimus karius įvairiose kariuomenėse galima pasiskaityti M. Zajončkovskio knygoje *Karaimai kariuomenėje*, Vilnius 2000)

Didesnė karaimų dalis buvo civiliai ir daugiausia dirbo žemę, kuri bendruomenės reikmėms buvo išskirta šiaurinėje Trakų miesto dalyje (Karališkieji laukai) dar Vytauto laikais.. Pagrindinis karaimų verslas buvo daržininkystė. Dar verstasi amatais, smulkia prekyba. Ypač buvo vertinamas mokslas. Būta nemažai išsilavinusių žmonių – gydytojų, teologų filosofų, matematikų, valstybės tarnautojų.

Gyvenimo būdu karaimai nesiskyrė nuo vietinių gyventojų. Šį dalyką yra pažymėjęs ne vienas keliauninkas, lankęsis Trakuose ir atkreipęs dėmesį į tik išvaizda besiskiriančius tamsiaplaukius, rytietiškų bruožų ir tarp savęs kita kalba kalbančius žmones. (Žr. Kraštas ir žmonės, Vilnius, 1988, psl. 111)

Per I pasaulinį karą Lietuvos karaimai evakavosi į Krymą, Maskvą, Pskovą ir kt. Rusijos vietas. 1920m. dauguma grįžo, bet atsidūrė dviejose valstybėse – Lietuvoje (Panevėžys, Pasvalys, Talačkonys) ir Lenkijoje (Vilnius, Trakai, Luckas, Haličas). Tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje prasidėjęs stiprus tautinis patriotinis judėjimas ir auklėjimas paskatino ir karaimus susirūpinti bendruomenės teisinę padėtimi, tautinio tapatumo išsaugojimu. Svarbu, kad tuo metu atsirado ir iškilių asmenybių, kurios galėjo tokį tautinio auklėjimo darbą dirbti

1920 m. vyresniuoju dvasininku buvo išrinktas Kryme dvasinę seminariją baigęs Simonas Firkovičius (1897-1982), o 1922m. Trakuose buvo išrinkta Laikinoji karaimų dvasinė valdyba. Vilniuje Žvėryne, kur daugiausia gyveno karaimų, buvo baigta statyti ir pašventinta nauja kenesa (1923). 1927 m. Trakuose įvyko visuotinis karaimų bendruomenių delegatų susirinkimas, kuriame vyriausiuoju religiniu ir pasaulietiniu vadovu buvo išrinktas buvęs vyriausiasis Krymo karaimų dvasininkas, žinomas mokslininkas, Rytų kalbų žinovas ir tyrinėtojas, tuo metu gyvenęs Turkijoje, Chadži Seraja Chan Šapšalas (1873-1961). 1936m., jo pastangų dėka, Lenkijos Seime buvo priimtas dokumentas, suteikiantis karaimų ir musulmonų religinėms bendruomenėms juridinio asmens statusą ir patvirtintas jų statusas. Tokiu būdu buvo pratęstas šių religinių bendruomenių savarankiškumas, kurį jos turėjo dar LDK. Trakų karaimų dvasinei valdybai priklausė visi Lietuvos ir Lenkijos karaimai

Dar 20a. pradžioje po spaudos draudimo panaikinimo Vilniuje prasidėjęs tautiniam judėjimui pasirodė ir pirmasis karaimų periodikos leidinys rusų kalba – žurnalas *Karaimų žodis* (*Karaimskoje slovo*, 1913-1914 m.). Po I pasaulinio karo savo valstybingumą atkūrusiose Lietuvos ir Lenkijos valstybėse greta lietuviškų ir lenkiškų organizacijų ėmė kurtis ir karaimiškos, vėl pradedama leisti tautinė spauda. Vilniuje 1924m. lenkų kalba pasirodo žurnalas *Karaimų mintis* (*Mysl Karaimska*, 1924-1947), Lucke – karaimiškai *Karaimų balsas* (*Karaj awazy*, 1931-1938), Panevėžyje – *Pažanga* (*Onarmach*, 1934-1939), Trakuose – *Karaimų draugas* (*Dostu karajlarnyn*, 1930-1934). Kūrėsi įvairios tautinės organizacijos: *Onarmach* Panevėžyje (1923), *Karaimų istorijos ir literatūros mylėtojų draugija* Vilniuje (1932), jaunimo organizacija *Būrelis* (*Bir bav*) Trakuose (1930), moterų organizacija *Moterų būrelis* (*Katyn odžachy*) Trakuose (1932). 1938m. Trakuose aukščiausio dvasininko Serajos Šapšalo iniciatyva buvo pradėta karaimų muziejaus statyba, kurią, deja, nutraukė Antrasis pasaulinis karas. Karaimų etnografinė ekspozicija įsikūrė šiame pastate tik 1967m. Šiuo metu čia veikia Karaimų etnografinis muziejus. Jo eksponatus sudaro

iniciatoriaus S. Šapšalo privati rytietiška kolekcija, Trakų karaimų buitines daiktai, spaudiniai.. (Žr.: Serajos Šapšalo karaimikos rinkinys. V., 2003; H.Kobeckaitė. Lietuvos karaimų spauda.- Žurnalisto žinynas, V. 1996)..

Pokario metais Lietuvos karaimų kultūrinis gyvenimas sunyko, o religinis nuėjo į pogrindį. Tik prasidėjus Atgimimui, karaimams susidarė sąlygos vėl rūpintis savo tautos, kalbos ir kultūros atgaivinimu. 1988m. prie Lietuvos Kultūros fondo, jos tuometinio vadovo prof. Č.Kudabos iniciatyva įsisteigė Lietuvos karaimų kultūros palaikymo grupė, vėliau pertvarkyta į Lietuvos karaimų kultūros bendriją.

Taip pat buvo atgaivinta Lietuvos karaimų religinė bendruomenė (*Lietuvanyn Karaj džymaty*). 1992 m. balandžio 4 d. visuotiniame bendruomenės susirinkime buvo priimti jos įstatai, vyresniuoju dvasininku ir Lietuvos karaimų religinės bendruomenės pirmininku buvo išrinktas Mykolas Firkovičius. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. liepos 30 d. potvarkiu bendruomenei kaip nuo 14 a. pabaigos Lietuvoje egzistavusios karaimų religinės bendruomenės teisių perėmėjai suteiktos juridinio asmens teisės, atkurtas jos savarankiškumas, nustatyta jos buveinė Vilniuje. Lietuvos Respublikos konstitucijoje karaimų religija pripažįstama kaip viena iš devynių tradicinių Lietuvos religijų.

Prasidėjus Atgimimui ir ypač po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo karaimų bendruomenės kultūrinis gyvenimas pastebimai pagyvėjo. Trakuose įvyko tarptautinis karaimų suvažiavimas (1989), surengtos tarptautinės konferencijos, skirtos mokslininkų ir šviesuolių vyriausiojo dvasininko, garsaus tiurkologo S.Šapšalo 30-osioms mirties metinėms (1991), vyresniojo dvasininko S.Firkovičiaus 10-osioms mirties metinėms (1992), garsaus tiurkologo A.Zajaczkowskio 90-osioms gimimo metinėms (1993), 600-osioms karaimų persikėlimo į Lietuvą metinėms (1997), vyresniojo dvasininko M.Firkovičiaus 80-osioms gimimo metinėms (2004) paminėti, pradėjo veikti sekmadieninė mokykla, vasaros kalbos kursai, įsisteigė vaikų šokių ansamblis *Lakštingala (Sanduhač)*.

Šiuo metu veikia dvi Lietuvos karaimų organizacijos: Lietuvos karaimų kultūros bendrija (pirmininkė dr. Karina Firkavičiūtė) ir Lietuvos karaimų religinė bendruomenė (pirmininkas ir vyresnysis dvasininkas Juozas Firkovičius).

KARAIMŲ KALBA IR JOS TYRIMAI

Karaimų kalba priklauso tiurkų kalbų šeimos Vakarų kipčiakų grupei, Ji artima karačijų- balkarų, kумық, Krymo totorių, turkų, azerų kalboms. Kaip ir kitoms tiurkų kalboms, karaimų kalbai būdinga balsių harmonija. Kirtis pastovus – kirčiuojamas paskutinis skiemuo. Ji turi tris dialektus – Trakų arba Vakarų, Haličo- Lucko ir Krymo. Jie skiriasi fonetinėmis, gramatinėmis ir žodyno ypatybėmis. Lietuvos karaimų kalba, atskilusi nuo savo tiurkiškojo kamieno, neturėjo sąlyčio su kitomis giminingomis kalbomis ir dėl to išsaugojo senąją leksiką, tačiau jos morfologija ir ypač sintaksė patyrė stiprų aplinkinių kalbų poveikį. Trakų dialektu šiandien kalba apie 100 žmonių. Ji vartojama buityje, liturgijoje bei per religines ir buitines apeigas.

Pirmosios žinios apie karaimų kalbą Europoje pasirodė 17a., kai, plintant reformacijai, imta domėtis Rytai. Vokiečių orientalistas Buxtorfas (mirė 1629 Bazelyje) bene pirmą kartą pažymėjo, kad Krymo karaimai ST skaito turkų kalba, o Lietuvoje su specialia misija apsilankęs. Upsalos universiteto profesorius Gustavas Peringeris (1651-1710) vokiškame žurnale *Monatliche Unterredungen* (1691) atspausdino laišką, kuriame rašo, kad karaimų gimtoji kalba yra tiurkų.

Platesni karaimų kalbos tyrimai prasidėjo 19a. Pirmąją stambesnę studiją atliko Rusijos tiurkologijos kūrėjas W.Radloff'as. Savo 4-ių tomų *Tiurkų tarmių žodyne (Opyt slovaria*

tureckich narečij) jis pateikia Trakų ir Haličo-Lucko karaimų kalbos dialektų pavyzdžių. 19a. pab.-20a pr. karaimų kalbą tyrinėjo vokiečių ir vengrų tiurkologai, rusų akademikas V.Gordlevskis, kurio mokiniu buvo ir garsus orientalistas, vėliau Krymo ir Lietuvos karaimų vyriausiasis dvasininkas Seraja Šapšalas (1873-1961).

Didžiausią įnašą į karaimų kalbos studijas įnešė lenkų tiurkologas Krokuvos universiteto profesorius Tadeušas Kovalskis (1889-1948). Jis praleido Trakuose 4 vasaras ir 1929m. Krokuvoje vokiečių kalba išleido knygą *Karaimų tekstai Trakų dialektu (Karaimische Texte im Dialekt von Troki)*. T. Kovalskio ir V.Gordlevskio iniciatyva Vilniuje, Varšuvoje ir Maskvoje buvo pradėtas rengti *Karaimų-rusų-lenkų žodynas*. Jis išleistas 1974m. Maskvoje. Sovietmečiu karaimų kalbos bei istorijos tyrimai Lietuvoje nebuvo skatinami. Maskvoje rusų kalba dar buvo išleista K.Musajjevo aprašomoji *Karaimų kalbos gramatika (Gramatika karaimskogo jazyka, 1964)*.

Karaimų kalba intensyviau buvo nagrinėjama Lenkijoje, kur Varšuvos ir Krokuvos universitetuose tiurkologijos katedrose dirbo karaimų orientalistai. Ypač daug karaimų kultūros ir istorijos tyrinėjimų paskelbė prof. Ananjašas Zajončkovskis (1903-1970), pradėjęs savo veiklą Vilniuje, Aleksandras Dubinskis (1924-2002), parašęs ir įvairiose Europos valstybėse paskelbęs per 150 straipsnių apie karaimų kalbą bei literatūrą (žr.: Rinkinys *Caraimica* 1994) ir kiti.

Lietuvoje karaimų kalbos tyrimų nebuvo. Pastaruoju metu ypač aktyviai karaimų kalbą studijuoja Upsalos universiteto prof. Eva Czato-Johanson. Ji įrašė karaimiškai dar kalbančių žmonių pašnekesius ir išleido CD plokštelę.

Karaimų kalbos buvo oficialiai mokoma tik tarpukariu Trakuose. Čia veikė parapijinė mokykla, kurioje religijos ir drauge kalbos mokė vyresnysis dvasininkas S.Firkovičius. Gerai suprasdamas, kad kalba – pagrindinė tautiškumo išsaugojimo sąlyga, jis visomis išgalėmis stengėsi, kad jaunimas ir vaikai įgytų gimtosios kalbos įgūdžių. Jis ne tik pats rašė daug eilėraščių ir pjesių, bet ir inicijavo mėgėjų teatro vaidinimus, vaikų darželį, rinko ir užrašinėjo patarles, priežodžius, pradėjo kaupti ir žodyno kartoteką.

1940 m. mokykla ir darželis buvo uždaryti. Sovietmečiu karaimų kalbos pradėta mokyti nelegaliai. Nuo 1970m. vaikus ir visus norinčius slapta mokė Mykolas Firkovičius (1924-2000), kuris vėliau tų pamokų konspektų pagrindu parašė pirmąjį praktinį karaimų kalbos vadovėlį *Aš mokausi karaimiškai (M ien karajče urianiam, 1996)*.

Prasidėjus Atgimimui, karaimų kalbos pradėta mokyti sekmadieninėje mokykloje, kuri kelerius metus veikė VGTU (tuomet VISI) patalpose.

Dabartiniu metu nuolat veikiančios sekmadieninės karaimų kalbos mokyklos nėra. Vasarą Trakuose ar Kryme rengiama dviejų savaitių stovykla, kurios metu vaikai ir suaugę mokosi karaimų kalbos.

Visi karaimų vaikai mokosi bendrojo lavinimo ir aukštosiose mokyklose kaip ir kiti tų šalių, kur jie gyvena, piliečiai. Bet kuriai profesinei veiklai vien karaimų kalbos nepakanka.

PASAULIETINĖ KARAIMŲ RAŠTIJA

Pasaulietinė karaimų raštija nėra gausi. Iki XXa. pradžios kurti eilėraščiai ar pasakojimai daugiausia būdavo perrašomi namų knygose *medžuma* (iš arab. Medžmua – rinkinys). Ten būdavo surašomos šeimos narių gimimo ar mirties datos, ūkinės pastabos, būrimai, patarlės, priežodžiai, religiniai tekstai, giesmės, sapnynai. Pvz., įdomus teologo Izaoko Trakiečio (1533-1594) didaktinis eilėraštis *Kai lietus nuplaus (Jamhur juvsa)*, kur visi žodžiai prasideda raide j, teologo Saliamono Trakiečio (1650-1715) 1714m. parašyta rauda 1710 m. maro aukoms atminti. Ši rauda iki šiol atliekama kasmet per Vėlinės lankant kapus. (Žr. teksto originalą ir vertimą i lietuvių kalbą Priede)

Tose namų knygose išlikę nemažai raudų *Syjt jyry*, kurios rašomos prisilaikant griežtos eilėdaros - monorimu, vienuolikos skiemenų eilutėmis ir atliekamos vienodu rečitatyvu. Raudos būdavo rašomos tiek stichinių nelaimių atveju, tiek mirus bet kuriam žmogui. Jose apdainuojamas velionio gyvenimas, charakteris, apraudama netektis. Dar visai neseniai kiekvienas mirusysis būdavo palydimas specialiai jo atminimui parašyta rauda. Tokios raudos velioniui palydėti rašomos visose tiurkų tautose.

Pasaulietinės Lietuvos karaimų literatūros pradininku laikytinas poetas Simonas Kobeckis (1865-1933). Jo eilėraščių rinktinė *Dainos (Irlar)* buvo išleista 1904m. Kijeve. S Kobeckio eilėraščiai parašyti šnekamąja Trakų dialekto karaimų kalba, kurioje jau buvo nemažai svetimybų, barbarizmų. Eilėraščių siužetai atspindi realius įvykius, todėl jo poezija buvo labai mėgstama ir deklamuojama. Dar jis buvo parašęs pjesių, vodevilių, intermedijų, kurios buvo vaidinamos mėgėjų teatre Vilniuje ir Maskvoje. Vėliau karaimų poetų kūryba buvo spausdinama tik periodikoje, keli poezijos pavyzdžiai pateko į tiurkologo T. Kovalskio knygą. 1938m. Panevėžyje buvo išleista Jokūbo Malecko (1889-1952) rusų poetų I.Krylovo, A.Puškinio, M.Lermontovo poezijos vertimų į karaimų kalbą knygelė.

Pirmą kartą skirtingų autorių karaimų poezija buvo surinkta krūvon 1989m, kai vyresnysis dvasininkas M.Firkovičius parengė ir išleido rinkinį *Karaimų eilėraščiai (Karaj jyrlary)*. Čia buvo atspausdinta 13 senųjų poetų (16-18a.) kūrybų, panevėžiečių poetų Š.Lopato (1904-1923), J.Malecko (1889-1952), M.Tinfovičiaus (1912-1974), trakiečių S.Kobeckio (1865-1933), S.Firkovičiaus (1897-1982), Z. Firkovičiaus (1906-1958), S. Kobecko (1911-1985) poezija. Beveik visų karaimų poetų kūryba labai patriotinė. Joje reiškiamą meilę savo tautai, gimtajai kalbai, gimtinei Trakams, pagarba Didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Vytautui. Daug lyrinių eilėraščių, satyros, didaktikos.

S.Firkovičius, S.Kobeckis, S.Kobeckas yra parašę nemažai pjesių bei vodevilių, kurie iki pat 1940 m buvo vaidinami mėgėjų teatruose Trakuose ir Panevėžyje. 600-ųjų karaimų persikėlimo į Lietuvą metinių proga eilėraščiai buvo išversti į lietuvių kalbą ir išleisti dviem kalbom atskira knyga. (Žr.: *Į Trakus paukščių plasnosiu (Čypčychlej učma Trochka*, sudarė K.Firkavičiūtė, V.,1997).

Naudodamasis po Atgimimo susidariusiomis palankiomis sąlygomis, vyresnysis dvasininkas M.Firkovičius skubėjo užfiksuoti ir išleisti tai, kas dar buvo saugoma atmintyje ar rankraščiuose. Per paskutiniuosius 10 savo gyvenimo metų jis parengė, sudarė, parašė ir išleido tokių unikalių leidinių: pirmąjį karaimų poezijos rinkinį *Karaj jyrlary* (Karaimų eilėraščiai,1989), pirmąjį karaimų kalbos vadovėlį *Mien karajče ūrianiam* (Aš mokausi karaimiškai,1996), proginių maldų maldaknygę *Karaj koltchalary* (Karaimų maldos,1993), psalmių "*David bijnin' Machtav Čozmachlary*" (Karaliaus Dovydo Šlovinimo himnai, 1994)) ir Patarlių knygos ("*Šelomonun mašallary Proverbia*", 2000) vertimus į karaimų kalbą, sudarė "*Karaimų kalendorių 2001-2051m*" (išspausdintas po mirties 2001). Neįkainojamą vertę turi Mykolo Firkovičiaus sudaryti dvi maldaknygių knygos, atspausdintos karaimų kalba lotynų rašmenimis *Karaj dinliliarnin jalbarmach jergialiari* (1t.-1998, 2t.-1999). Jais šiandien naudojasi visi besimeldžiantieji tiek Trakų bei Vilniaus kenesose, tiek Lenkijoje ar Ukrainoje gyvenantys karaimai.

Lietuvos karaimų folkloras negausus. Jį sudaro dainos, pasakos, padavimai, būrimai iš kūno dalių dilgčiojimų, iš Likimo knygos, patarlės, priežodžiai. Daugiausia smulkiosios tautosakos surinko vyrenysis dvasininkas S.Firkovičius. Jo surinktos patarlės buvo paskelbtos Varšuvos universiteto žurnale *Oriento metraštis (Rocznik Orientalistyczny,1976)*. Vėliau karaimų folkloro pavyzdžiai buvo paskelbti ir lietuviškai. (Žr.: K.Firkavičiūtė. *Iš karaimų apeiginės tautosakos, (Tautosakos darbai Nr 1(VIII) 1992)*, K.Firkavičiūtė. *Lietuvos karaimų folkloras: būrimai iš kūno dalių dilgčiojimų. (Tautosakos darbai N .15(XXII),2001)*.

Tautinių dainų yra likę dar mažiau nei smulkiosios tautosakos. Liaudies melodijoms būdingas motyvų pasikartojimas, nedidelė garsų apimtis, rečitatyvumas. Originaliausios melodijos susijusios su vestuvėmis (*Liūdna nuotaka – Muzhul kelin*, Atamano (vestuvių vadovo) daina *Teklesti – Onarhejlar*) bei laidotuvėmis (*Raudos – Syjyt jyrlar*). Savotišką karaimų folkloro dalį sudaro skoliniai, kai originalus autorinis tekstas dainuojamas skolinta kitos tautos melodija. Tokios dainos dažniausiai atliekamos užstalėje, pvz. *Kybyn, Penktadienio kvapas (Ijisi baraskinin), Mintys (Sahyšlar)* ir kt.

PATARLIŲ IR PRIEŽODŽIŲ PAVYZDŽIAI

Toj ašty – sioz artty (Vestuvės praėjo – kalbų padaugėjo)
Jat katyn – už alty (Svetima žmona – pigus auksas)
Az ašym – tynč bašym (Mažai turto – rami galva)
Az ajtma - kieriakli kylma (Maža pasakyti – reikia padaryti)
Boš bachča – joch achča (Nėra derliaus – nėra pinigų)
Bart jeri – bart jemi (Turi žemės- turi maisto)
Bizgia kielgian – bizgia ušahan (Pas mus atvykęs – su mumis supanašėjęs)
At balasy – at, it balasy – it (Arkliai vaikas - arklys, šuns vaikas - šuo)
Atsyz - kollarsyz (Be arkliai kaip be rankų)
Kyzym, saja ajtam – kielinim, sien anla (Tau, dukra, sakau - tu, marti, suprask)
Suvu suvuna – jeri jerinia (Vanduo prie vandens – žemė prie žemės)
Sioskianip jylandan - kačat ormandan (Išsigandęs gyvatės – bijo ir miško)
Jachšy at – karajha kuvat (Geras arklys – karaimo galia)
Juzgia kioria javluch – jašcha kioria savluch (Sulig veidu rankšluostis – sulig amžiumi sveikata)

KARAIMŲ TIKĖJIMAS – KARAIZMAS

Karaimų religijos - karaizmo pagrindas yra Senasis Testamentas (be vėlesnių papildymų), o karaimų moraliniu kodeksu laikomas Dekalogas, t.y. Dešimt Dievo įsakymų. Laikui bėgant, karaimų religija priėmė tik tas naujoves, kurios neprieštaravo Šv. Raštui, kaip ten ir parašyta: "Nieko nepridursite prie to, ką jums įsakau, ir nieko iš to neatimsite, laikydamiesi Visagalio, Pono Dievo priesakų, kuriuos jums perduodu" (Deuteronomium 4.2).

Kristus ir Mahometas karaimų religijoje pripažįstami krikščionių ir musulmonų Pranašais.

Kaip atskira religija su savomis dogmomis, bažnytinėmis tradicijomis, sava dvasine hierarchija karaimų religija susiformavo 8 amžiuje Mesopotamijoje (dabartinio Irako teritorijoje). Karaizmas formavosi kaip protestas prieš Šv. Rašto iškraipymus rašytiniais komentarais ir žodine tradicija. Jos religinių įstatymų ir taisyklių kūrėju laikomas Dovydo sūnus Ananas iš Basros (mirė 775 m.). Ananas, panašiai kaip vėliau protestantai, priekaištavo Šv. Rašto iškraipymams: "...sumenkinote Dievo Žodį savo mokymais" (Mat. 15.6). Jis taip pat nurodinėjo savo pasekėjams, kad sektų Šv. Raštu, stengtųsi suprasti jį pagal savo pačių išmanymą ir pasikliautų ne jo, o savo pačių nuomone. Karaimų religijos išpažinėjai iki šiol remiasi tokiomis nuostatomis: nepasikliauti religiniais autoritetais, aiškinančiais Šv. Raštą, nieko prie jo nepridurti, sekti tik tuo, kas ten parašyta ir interpretuoti individualiai, savarankiškai..

Karaimų tikėjimo principus ir religinės teisės įstatymus 10 amžiuje arabų kalba Egipte užrašė Jokūbas al Kirkisani. Šis tikėjimas turi du pagrindinius ramsčius: Dešimt Dievo įsakymų (Dekaloga) ir Dešimt tikėjimo principų:

1. Visagalis Dievas Kūrėjas (*Tien'ri Jaratuvču*) yra amžinas.

2. Niekas neprilygsta Viešpaties vienovei ir gali, ir žmogaus protas negali jų suvokti.
3. Visa, kas yra, nuo angelų ligi žemiausių būtybių, yra Viešpaties sukurta.
4. Dievo apvaizda globoja kiekvieną.
5. Viešpats įkvėpė pranašo dvasią savo tarnui Mozei ir per jį suteikė mums Įstatymą.
6. Senojo Testamento ir Dešimties Dievo įsakymų negalima nei keisti, nei pildyti.
7. Pranašai visuomet buvo įkvėpti Dievo dvasios.
8. Viešpats atlygina ir baudžia kiekvieną pagal nuopelnus ir nusižengimus.
9. Mirusieji prisikels Paskutinio Teismo dieną.
10. Viešpats išgelbės pasaulį atsiųsdamas Mesiją iš Dovydo giminės.

Karaimų tikėjimas pripažįsta sielos nemirtingumą ir tai, kad ji gali gyventi atskirai nuo kūno. Pripažįstama taip pat Paskutinio teismo diena ir Mesijo atėjimas į žemę, kad išgelbėtų ją nuo vargų ir nelaimių.

Kadangi karaimų religija formavosi tautiniu ir religiniu požiūriu labai mišrioje Mesopotamijos teritorijoje, jos raidai didelės įtakos turėjo islamas, iš kurio buvo perimtos kai kurios religinės filosofinės dogmos, religinės teisės principai. Pvz., buvo priimtas išprotavimo pagal analogiją principas (arab. *kijas*), taip pat visų tikinčiųjų pritarimo, priimant sprendimus tais klausimais, į kuriuos Šv. Raštas nepateikia atsakymo, principas (arab. *idžma*) ir kt. Islamas darė įtakos ir karaimų religinei terminijai - ji buvo formuojama remiantis klasikine arabų kalba. Iš islamo į karaimų tikėjimą yra perėjusi ir labai reikšminga *Kurbano* (Aukojo) šventė. Ji švenčiama rudenį, pasibaigus pasninko mėnesiui, ir jos metu paaukoto ėriuko mėsa išdalinama vargingiesiems bendruomenės nariams.

Savo kalboje ir religinėje leksikoje karaimai išsaugojo ir senąją tiurkiškąją terminiją, pvz., Dievas vadinamas *Tenri*, šamanas – *kam*. Labai artimi kumanų-poloviečių religinei terminijai yra ir tokie iki šiol vartojami karaimų kulto žodžiai, kaip *jegiu* "šventas, geras namas" (katalikų bažnyčios pavadinimas), *din'* "tikėjimas", *umma*, *ummi'* "tikinčiųjų parapija", *chydž* "religinė šventė", *kurban* "auka", *kafur* "nešvarus; netikėlis", *zieriat'* "kapinės" ir kt. Tai daugiausia persų ir arabų kilmės žodžiai.

Be to, karaimų išpažįstama religija, nuo 9-10 a. funkcionuodama tiurkiškoje aplinkoje, yra įgavusi nemažai tautinių paprotinių bruožų, kurie paprastai nefiksuojami rašytiniuose šaltiniuose, ir todėl mokslininkai, rašę apie karaimų religiją, jų nagrinėti negalėjo, o kai kurie sąmoningai ignoravo.

8a. karaizmo centras iš Bagdado persikėlė į Jeruzalę. Čia buvo pastatyta pirmoji karaimų šventovė – *kenesa*. Iš ten 8-10a. misionieriai šį tikėjimą ėmė platinti Sirijoje, Egipte, Palestinoje, Bizantijoje, Persijoje, Šiaurės Afrikoje ir kitur. Jeruzalėje karaimus pradėjus persekioti, tikėjimo centras persikėlė į Konstantinopolį, ir ten 12-13 a. ypač suklestėjo. Karaizmo misionierių dėka šis tikėjimas išplito ir tarp kitų tautų. Tad ir šiandien JAV, Izraelyje ir kitose valstybėse gyvena karaizmą išpažįstantys arabai, žydai. Jie save taip pat vadina karaimais pagal tikėjimą, bet tautiniu, kultūriniu, etniniu požiūriu tai visiškai kiti žmonės, kalbantys kitomis kalbomis. Todėl Lietuvos karaimai, etnine kilme esantys tiurkai, savęs su jais netapatina.

Karaimai meldžiasi šventovėse, kurios vadinamos **kenesomis** (pavadinimas kildinamas iš arabų k. žodžio *kanisa* "bažnyčia"). Altorius yra pietų pusėje (laidojama, beje, taip pat veidu į pietus). Kenesos sienos ir lubos paprastai dekoruojamos geometriniais ir augaliniais ornamentais, nes žmonių ir gyvulių vaizdavimas neleistas, grindys išklojamos kilimais, langai puošiami vitražais. Kaip ir kitose Rytų religijų šventovėse, vyrai ir moterys meldžiasi atskirai. Kenesoje visiems privalu turėti galvos apdangalą, kurio forma nėra griežtai nustatoma.

Po karo Lietuvoje buvo likusios trys karaimų kenesos. Seniausia yra Trakuose, Karaimų g. 30. Pirmoji *kenesa* buvo pastatyta čia jau 15 a., nes kiekviena bendruomenė privalėjo turėti šventovę. Kadangi pastatas, kaip ir dabar, buvo medinis, jis ne kartą buvo sudegęs. Po paskutinio gaisro 1824 m. buvo planuojama pastatyti mūrinį, bet dėl lėšų stygiaus vėl buvo

pastatytas medinis. 19a. pabaigoje - 20 a. pradžioje pastatas buvo rekonstruotas pagal, kaip galima spręsti iš susirašinėjimo, architekto Michailo Prozorovo projektą.

1997 m., rengiantis totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvoje 600-osioms metinėms, Trakų kenesa pirmą kartą po karo buvo restauruota. Nors po Lietuvos aneksijos 1940 m. Trakų dvasinė valdyba buvo uždaryta, vyriausiasis dvasininkas Seraja Šapšalas buvo priverstas atsisakyti titulo, ir religinis gyvenimas faktiškai nuėjo į pogrindį, tačiau karaimų religinė tradicija nebuvo nutrūkusi, nes Trakuose visą laiką veikė vienintelė Europoje kenesa, gyveno ir dirbo karaimų vyresnysis dvasininkas Simonas Firkovičius (1897-1982), vienintelis karaimų bendruomenės dvasinis vadovas, oficialiai išsaugojęs titulą ir autoritetą tarp visų Europos karaimų. Pokariu jis yra sutuokęs (nuo 1956 m. slapta) visus karaimų jaunavedžius, palaiminęs visus naujagimius, su malda palydėjęs į kapus visus Trakų ir Vilniaus amžinybėn išėjusius karaimus (karaimai laidojami savo kapinėse Trakuose, Vilniuje ir Naujamiestyje prie Panevėžio).

Panevėžyje, Sodų gatvėje, buvusi karaimų kenesa buvo remontuota 1938-39 m. Tada ji buvo praplatinta ir paaukštinta. Dalį lėšų remontui skyrė Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos Kultūros departamentas, kitą dalį paaukėjo vietos ir užsienio karaimai. Deja, 1970 m. Panevėžio kenesa buvo nugriauta. Dabar ją teprimena paminklinis akmuo, kurį 1995 m. pastatė miesto savivaldybė.

Naujausia Lietuvoje yra Vilniaus kenesa. Ji buvo pradėta statyti 1911 m. pagal architekto M. Prozorovo projektą. Tai turėjo būti mūrinis maurų stiliaus statinys, panašus į Kijevo kenesą. Tų pačių metų spalio 30 d. buvo pašventintas kertinis akmuo. Į kenesos fasadą iširemianti Vilniaus Žvėryno rajono gatvė miesto savivaldybės sprendimu buvo pavadinta Karaimų gatve. Statyba vyko gana sparčiai, ir po dvejų metų iškilo sienos ir buvo uždengtas stogas. Vilniuje rusiškai leistas žurnalas "Karaimskoje slovo" išspausdino tokią žinutę: "Pagaliau visu gražumu pasirodė karaimų kenesa. Tik gaila, kad dėl lėšų stokos vidaus apdailos darbai atidedami". Darbą nutraukė ir prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas, ir jis buvo atnaujintas tik 1921 metais, kai karaimų bendruomenė sugrįžo iš evakuacijos. 1923m. rugšėjo 9 d., kenesa buvo pašventinta. Ceremoniją atliko tuo metu Vilniaus karaimų religinės bendruomenės vyresniojo dvasininko pareigas ėjęs Feliksas Maleckis. Šalia kenesos brolių Lopatto labdaringos veiklos dėka tais pačiais metais išaugo bendruomenės namai, kuriuose rinkdavosi jaunimas, vykdavo paskaitos, susirinkimai, gyveno dvasininkas.

1949 m. Religinių kultūrų tarybos prie buvusios TSRS Ministrų tarybos sprendimu Vilniaus kenesa buvo uždaryta, nes, anot protokolo, "tikinčiųjų skaičius tėra vos 15 žmonių ir nėra dvasininko". Tačiau iš tiesų tuo metu Vilniuje gyveno per 200 karaimų, o religinės bendruomenės vadovo pareigas ėjo J. Zajončkovskis. Be to, Vilniuje gyveno ir aukščiausias karaimų dvasinis hierarchas Chadži Seraja Chan Šapšalas, nors 1940m. jis buvo priverstas atsisakyti dvasininko titulo. Per tuos 40 metų, kai kenesa buvo nacionalizuota, joje iš pradžių buvo įsikūręs kažkoks trestas, vėliau - geodezijos tarnybos archyvas, gyveno žmonės (horizontalia perdanga įrengus du aukštus, atsirado net du butai).

Vilniaus kenesa vėl tapo karaimų religinės bendruomenės nuosavybe po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, o po kelerius metus trukusio remonto, 1993 m. spalio 14 d., minint šventovės pastatymo 70-metį, ji atšventinta. Šį kartą ceremoniją atliko Lietuvos karaimų religinės bendruomenės pirmininkas ir vyresnysis dvasininkas Mykolas Firkovičius, kuris, beje, organizavo visus remonto darbus, šiam tikslui telkė ir skatino žmones. Šventinimo ceremonijoje dalyvavo Vilniaus miesto valdžia ir visuomenė, Turkijos ambasadorius Lietuvoje p. Erkanas Gezeras, kiti diplomatai, karaimų bendruomenė ir darbus atlikę garbingi žmonės.

Šiuo metu Lietuvoje veikia dvi kenesos - Trakuose ir Vilniuje, nors anksčiau jų būta dar Biržuose, Naujamiestyje ir Panevėžyje. Karaimų kenesų pastatų dar yra buvę Kryme ir Ukrainos miestuose Odesoje, Kijeve, Lucke ir Haliče. Pats didžiausias ir gražiausias kenesos pastatas, turėjęs katedros paskirtį, yra Eupatorijoje. Jame buvo įsikūrusi Krymo karaimų dvasinė

valdyba. 2005 metų vasarą Eupatorijos (Giozlevo) kenesa restauruota, atšventinta ir paminėtas jos įkūrimo 200 metų jubiliejus.

Karaimų liturgija, panašiai kaip ir krikščioniškoji, remiasi Dovydo psalmėmis ir karaimų teologų bei poetų sukurtomis giesmėmis ir himnais. Biblija į karaimų kalbą buvo išversta 12-13 a., nes besimeldžiantys turėjo suprasti maldos turinį. Pirmoji maldaknygė buvo išspausdinta Venecijoje 1528 m. Karaimai yra bene vienintelė tiurkų tauta, vartojanti liturgijoje ir gimtąją karaimų kalbą (dauguma tiurkų, išpažįstančių islamą, meldžiasi arabiškai).

Neįkainojamą vertę turi Mykolo Firkovičiaus sudaryti du maldaknygių tomai, išspausdinti karaimų kalba lotynų rašmenimis *Karaj dinliliarnin jalbarmach jergialiari* (1t.-1998, 2t.-1999). Turėdami šias maldaknyges, visi, taip pat ir tie, kurie silpnai moka arba visai nemoka gimtosios kalbos, gali aktyviai dalyvauti pamaldose. Dėl to pasidarė įmanoma bent iš dalies atstatyti tradicinę liturgijos eigą, sugražinti pamaldoms buvusį jų iškilmingumą ir reikšmingumą. Mat, per amžius šventovės lankymas, bendra malda gimtąja kalba, religinių švenčių ir apeigų laikymasis daugumai karaimų turėjo gilią simbolinę ritualinę prasmę.

Melstis galima bet kuriuo paros metu, bet būtinai reikia melstis iš ryto, saulei patekėjus, kai kalbama rytinė malda *tanbyla koltchasy*, ir vakare, saulei nusileidus. Tada kalbama vakarinė malda - *ingir koltchasy*. Šeštadieniais per jaunatį (mėnesio pradžia *Janhy Aj*) ir per metines šventes rytinių pamaldų metu kalbamos papildomos maldos. Be to, kiekvienas tikintysis dar turi kalbėti progines maldas - prieš miegą, prieš valgį ir po valgio, prieš kelionę ir pan. Tam tikslui 1993m. M. Firkovičius parengė ir išleido maldų knygutę *Karaj koltchalary*, kurioje be 1935m. dvasininko S.Firkovičiaus spausdintų maldų buvo įdėta ir naujų.

Melstis karaimams galima ir po vieną, atskirai, ir grupėn susirinkus, dažniausiai kenesoje, kada labiau nusiteikiama maldoms. Tiek vienu, tiek kitu atveju pamaldoms būtina pasiruošti - švariai nusiprausti ir tvarkingai apsirengti. Be to, prieš maldą patartina nepersivalgyti (ryto maldą geriausia sukalbėti prieš valgį), nevartoti alkoholio. Į Viešpaties namus reikia įžengti nuolankiai nusiteikus, susikaupus, su Viešpaties meile širdy. Maldos vertingumas priklauso ne nuo žodžių kiekio, o nuo jausmų gilumo, dievobaimingumo ir tikėjimo, nuo pasiryžimo atgailauti ir atleisti kitiems. Tokie reikalavimai maldoms keliami ir išminčiaus Ekleziasto knygoje.

Kenesoje pamaldų metu negalima šnekėtis, vaikščioti iš vietos į vietą, drumsti ramybę. Meldžiamasi veidu į Pietus, taip, kaip nukreiptas ir altorius.

Pamaldų maldos pagal turinį skirstomos į Viešpaties šlovinimo, padėkos, atgailos, meldimo ir tikėjimo išpažinimo.

Metinės karaimų šventės nustatomos pagal Mėnulio kalendorių. Metus sudaro 354 dienos 8 valandos ir 48 minutės. Kad laiko skaičiavimas nesiskirtų nuo Saulės kalendoriaus, jis suskirstytas į 19 metų ciklą (Mėnulio ratas), kuriame yra 12 normalių metų ir 7 keliamieji metai su tryliktuoju papildomu mėnesiu. Mėnuo susideda arba iš 29 dienų (nepilnas mėnuo), arba iš 30 (pilnas).

Karaimams liturgiškai svarbiausia savaitės diena šeštadienis. Kitos svarbesnės liturginio kalendoriaus dienos – jaunaties diena (kiekvieno mėnesio pradžia), metines šventes ir pasninkai.

Karaimų metų pradžia *Jyl bašy* yra pirmojo pavasario mėnesio *Artarych-aj* pirmoji diena. Ji minima pamaldomis kenesoje, namie - šventiškais pietumis.

Pirmoji metų šventė - *Tymbyl chydzy* (Velykos). Ji prasideda 15-ąją pirmojo mėnesio *Artarych-aj* dieną ir trunka savaitę. Ypač reikšminga pirmoji ir paskutinioji šios šventės dienos bei šeštadienis ir sekmadienis, išpuolantys tą savaitę.. Pirmos maldos kenesoje aukojamos šventės išvakarėse. Po pamaldų prie šventinio stalo susėdusi šeima klausosi ištraukų iš Biblijos. Skaitymas trunka 15-20 minučių, paskui pašventinamos Dievo dovanos: vynas ir specialiai ta proga iškepti

apskriti paplotėliai - *tymbyl*. Pagrindinis velykinės vakarienės patiekalas, be keptų kiaušinių, yra *šišlik* (avienos arba veršienos kepsnys, kuris anksčiau būdavo kepamas krosnyje ant iešmo, vadinamo *šiš*). Dar patiekiami apkepas ir tortas, valgomi graikiniai riešutai su medumi, džiovintų vaisių kompotas

Velykų savaitės metu įprasta lankyti draugus ir gimines ir kiekvienuose namuose paragauti *tymbylo*, nes kiekvienos šeimninės keptų paplotėlių skonis skiriasi. *Tymbylo* tešlai užminkyti reikia sviesto ir grietinėlės arba sviesto ir kiaušinių, o jų kepimas - tai savotiškas ritualas, kuriame dalyvauja visa šeima.

Velykų savaitės sekmadienis vadinamas *San bašy* (Skaičiavimo pradžia), ir nuo jo pradedamos skaičiuoti septynios savaitės iki kitos reikšmingos šventės - *Aftalar chydzy* (Sekminės). Ši šventė visada būna sekmadienį - penkiasdešimtąją dieną po Velykų sekmadienio. Kenesoje pamaldų metu skaitomi Dešimt Dievo Įsakymų. Ta proga kepamas ypatingas septynių sluoksnių varškės pyragas (keturi sluoksniai tešlos, trys - varškės) *katlama*. Septyni sluoksniai simbolizuoja septynias nuo Velykų praėjusias savaites.

Ruduo prasideda švente, vadinama *Byrhy kiuniu* (Trimitų diena), kuri švenčiama septintojo mėnesio *Ajrychsy-aj* (rugsėjis - spalio) pirmąją dieną. Pamaldos skirtos susikaupti ir pasiruošti po dešimties dienų ateisiantiems atleidams, o namie kepamas specialus apvalus saldus pyragas, turintis ženklinti sėkmę ateityje.

Dešimtoji to paties mėnesio diena yra vadinama *Bošatlych kiuniu* (Atgailos ir atleidimo diena). Tą dieną nuo pat ryto iki sutemų pasninkaujama ir meldžiamasi kenesoje, maldaujant Viešpatį atleisti nuodėmes. Išpažintis yra visuotinė, niekas savo nuodėmių garsiai neskelbia, nes niekas, net aukščiausias dvasininkas, nėra įgaliotas atleisti. Nuodėmių atleidimą gali duoti tik Viešpats. Jeigu trokštame, kad būtų atleista mums, patys taip pat turime atleisti savo artimiesiems. Prieš pamaldas arba išvakarėse atsiprašoma ir kiekvieno artimojo ar pažįstamo, o motinos ir tėvo prašoma atleisti atskirai. Dvasininkas prašo atleidimo visos bendruomenės. Pamaldų pabaigoje skaitomos kelios tyliosios maldos garsiai neištariant tekstų. Tai Širdies malda, kaip, anot I Karalių knygos (1.10 - 13), meldėsi Ana, Pranašo Samuelio motina. Po pamaldų visi vienas kitam linki: "*Oručujuz kabul bolhej*" (Tebūnie priimtas jūsų pasninkas, t. y. tegul Aukščiausias atsižvelgia į jūsų pasninką ir atleidžia). Po pamaldų namie valgomos vakarienės pagrindiniai patiekalai paprastai būna kepsnys ir saldumynai.

Paskutinė metų šventė - *Alačy chydzy* (Verbų šventė), švenčiama aštuonias dienas, pradedant penkiolikąją to paties *Ajrychsy-aj* mėnesio dieną. Svarbiausios yra pirmoji ir paskutinė šventės dienos. Dažniausiai ši šventė išpuola rugsėjo pabaigoje - spalio pradžioje, kai derliaus nuėmimo darbai jau būna baigti. Todėl ji yra džiaugsminga ir linksma.

Svarbų vaidmenį karaimų kulto apeigose vaidina pasninkai - *oručlar*. Nors jų pradžią ir pabaigą žymi maldos, tačiau turinys yra veikiau apeiginis.

Burunhu oruč (Pirmasis pasninkas), arba *Avuz jabar* (Burnos užčiaupimas, uždarymas, gavėnios pradžia), yra kartu ir Vėlinės. Kenesoje visa bendruomenė (*džymat*) meldžiasi už visus mirusiuosius ir po to eina į kapines, kur prie seniausio kapo vyresnysis dvasininkas gieda specialią raudą *syjyt jyry* už mirusiųjų nuo 1710m. metų maro vėles. Šią raudą 1714 m. parašė Solomonas Trakietis. Paskui visi skirstosi prie savo artimųjų kapų ir meldžiasi už kiekvieno vėlę atskirai. Pasninkaujama iki vidurdienio.

Dešimt dienų prieš gavėnios pabaigą nevalgoma mėsa, ir tas laikas vadinamas *On kiun'* - *ara* (Dešimt dienų).

Trys dienos prieš gavėnios pabaigą, septintąją penktojo mėnesio *Ulah-aj* dieną, yra *Ortančy oruč* (Vidurinis pasninkas). Per tris paskutiniąsias gavėnios dienas - *Uč kiun'* - *ara* (Trys dienos) - nevalgoma mėsa ir pasninkaujama iki vidurdienio.

Gavėnia trunka mėnesį. Tuo laiku negalima kelti vestuvių, linksmintis. Gavėniai pasibaigus švenčiamas *Avuz ačar* (Burnos atvėrimas) arba *Kurban* (Aukojimo diena). Tai paprastai

būna dešimtąją penktojo mėnesio *Ulah-aj* dieną. Pasninkaujama iki vidurdienio, kol meldžiamasi kenesoje. Po pamaldų anksčiau būdavo aukojama avis, ir jos mėsa išdalinama vargingiesiems bendruomenės nariams. Gavėniai pasibaigus, vėl galima linksmintis, šokti, kelti puotas ir vestuves.

Be religinių švenčių svarbią vietą visuomeniniame karaimų bendruomenės gyvenime užima apeigos, susijusios su svarbiausiais žmogaus gyvenimo momentais – gimimu, santuoka, mirtimi bei kalendorinėmis (jaunatis, derliaus nuėmimo, aukojimo) šventėmis.

Gimus vaikui rengiamos palaiminimo ir vardo suteikimo iškilmės (*kutlamach*). Jos paprastai vyksta naujagimio namuose, dalyvaujant dvasininkui ir artimiesiems. Apie naujagimio vardą vėliau pranešama kenesoje artimiausių pamaldų metu.

Vestuvės – *toj* - susideda iš trijų dalių: sužadėtuvių, jungtvių ir puotos. Sužadėtuvių (*Kieliašmiak*) metu keičiama mergautinė nuotakos šukuosena, surašoma santuokos sutartis (*Toj jazyšy*), giedama graudi jaunosios atsisveikinimo su tėvų namais giesmė *Liūdna nuotaka (Muzhul kielin)*, gaunamas tėvų ir vyresniųjų bendruomenės narių (*aksakalu*) palaiminimas. Jungtvių metu kenesoje giedama iškilminga giesmė *Jaunikiu gražumas (Kiorkiu kijovliarnin)*, dvasininkas laimindamas jaunuosius, perskaito santuokos sutartį ir įteikia ją jaunajai, kuri ir saugo tą dokumentą iki mirties. Puotai vadovauja atamanas, turintis rankoje valdžios ženklą - specialiai jam per sužadėtuves įteiktą ilgą iš trijų vytelių supintą raudonu kaspinu aprištą lazda (*čybuch*). Pirmąjį šeštadienį po vestuvių jaunojo tėvai rengia iškilmingus pietus (*ullu toj šabbaty*), į kuriuos kviečiami piršlys, svočia, jaunosios tėvai, artimi giminaičiai.

Laidojami karaimai savo kapinėse Trakuose, Vilniuje ar Naujamiestyje. Karstas išklojamas linais. Atsisveikinimo su velioniu metu karstas būna uždarytas, prie jo giedamos psalmės. Prieš išnešant karstą atliekama atsisveikinimo ceremonija (*tabutlamach*), dvasininkas kalba specialią maldą. Kadaisė prieš nuleidžiant karstą į duobę būdavo giedama specialiai apie velionio gyvenimą sukurta rauda (*Syjt jry*).

Iš kapinių grįžtama į velionio namus arba į kokią kitą vietą, kur vėl kalbamos maldos už vėlę. Šermenims negalima gaminti mėsinių patiekalų. Velionio paminėjimas po laidotuvių (*sahynč*) vyksta kiekvieną dieną ištisą savaitę, paskui po 30 dienų ir po metų, gedului pasibaigus.

Kai karaimai dirbo žemę, rudenį būdavo rengiama Derliaus šventė (*Orach toju*). Jos metu nupintas iš visų auginamų grūdinių kultūrų vainikas buvo nešamas į kenesą, pašventinamas ir kabėdavo ten iki kitų metų derliaus. Paskutinis toks vainikas nupintas 1938m. Jis iki šiol kabo Trakų kenesoje.

Po vyresniojo dvasininko M. Firkovičiaus mirties Lietuvos karaimų religinės bendruomenės pirmininku ir vyresniuoju dvasininku 2001m. buvo išrinktas Josifas Firkovičius (g.1925) Karaimų dvasininkai yra renkami visuotiniame bendruomenės susirinkime. Be to, yra trys teritoriniai įgaliotiniai Trakuose, Vilniuje ir Panevėžyje. Visi karaimų tautybės Lietuvos gyventojai yra religinės bendruomenės nariai.

Tradicškai manoma, kad Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas perkėlė į Lietuvą apie 380 karaimų šeimų. Yra pagrindo manyti, kad totorių ir karaimų atkėlimas iš Krymo ir Juodosios jūros pakrančių nebuvo vienkartinis veiksmas, kad jų buvo perkelta ir vėliau. Tačiau kad ir kaip būtų, karaimų skaičius Lietuvoje vargu ar buvo kada viršijęs 1 500 žmonių. Jų ypač sumažėjo po 1710m Lietuvą nusiaubusio maro.

Šiandien Lietuvoje gyvena 257 karaimai, daugiausia Vilniuje, Trakuose ir Panevėžyje. Palaikomi taip pat glaudūs ryšiai su Lenkijoje gyvenančiais tautiečiais, dauguma kurių kilę iš Lietuvos ar vakarų Ukrainos ir pasitraukę į Vakarus po II pasaulinio karo. Šiuo metu įvairiuose Lenkijos miestuose gyvena apie 100 karaimų.

Lietuvos karaimai taip pat palaiko ryšius ir su savo tautiečiais, gyvenančiais istorinėje tėvynėje Kryme, kur pastaraisiais metais šie susibūrė į įvairias tautines kultūrinis organizacijas ir

stengiasi atgaivinti savo tautinę savimonę. Įvairiuose Krymo miestuose dabar gyvena apie 800 karaimų, dauguma kurių kilę iš mišrių šeimų.

Haliče ir Lucke, kur dar prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo santykinai didelės karaimų bendruomenės, dabar likę tik pavieniai asmenys.

Karaimų taip pat gyvena Maskvoje, St. Peterburge, Odesoje, Kijeve, Paryžiuje, Stambule ir kituose miestuose. Bendras jų skaičius neviršija 2 000. (Žr.: Karaimai Lietuvoje. Statistikos departamento leidinys. V., 1997; Karaimi na Litwie i w Polsce. W., 2003).

Su karaimų kultūrą liudijančiais eksponatais galima susipažinti Trakų karaimų etnografiniame muziejuje (Karaimų 22) bei Trakų pilies ekspozicijoje.

Medžiaginės kultūros ženklų likę nedaug. Gyvendami Lietuvoje 600 metų, karaimai savo buitimi šiandien niekuo nebesiskiria nuo vietos gyventojų. Jie vartoja tuos pačius reikmenis, taip pat rengiasi, valgo tą patį maistą. Išimtį sudaro nebent keli tebenaudojami buityje daiktai, kurių pavadinimai irgi rodo neabejotiną ryšį su lietuviška kultūra. Pvz., *skrytulka* – mažas 3-4 cm skersmens dantytas varinis skrituliukas su ašele, pritaisyta prie medinio kotelio, naudojamas velykinių paplotėlių *tymbyl* tešlos subadymui, kad ši neišsipūstų; *ližia* – ilga mentė tešlai į krosnį pašauti.

Tarp originalesnių daiktų, kurie nebevartojami, galima paminėti *talky* – specialus tešlos minkytuvas, *kazan* – katilas maistui gaminti židinyje, *mangal*- varinė žarijomis kaitinama krosnelė, *jibrik* – varinis indas kavai virti, *biešik* – medinis lopšys su įtaisytu jame naktipuodžiu ir kt.

Muziejuje saugomi ir keli tautinių drabužių pavyzdžiai. Karaimų moterų drabužis susideda iš ilgo ar poilgio sijono (kartais suknelės), baltos palaidinės, aukso siūlais siuvinėto aksominio nesagstomo švarkelio plačiomis rankovėmis iki alkūnių (*kyrcha*) ir plokščios apskritos monetomis ar karoliukais siuvinėtos kepuraitės. Prie drabužio dėvimi monetų ar kokie kiti karoliai. Vyro tautinį drabužį sudaro poilgis dryžuotas chalatas, juosiamas dirželiu ar skarele, aukštoka, nukirsto kūgio formos tamsiai raudona kepurė (*fes*).

Trakuose taip pat galima paragauti ir tradiciskų karaimiškų patiekalų: pusemėnlio formos mielinės tešlos pyragėlį su pjaustytos avienos įdaru, kepamu orkaitėje ant skardos (*kybyn*, daugiskaita – *kybynlar*); tirštos mėsiškos naminių ilgų kiaušininės tešlos makaronų sriubos su pupelėmis (*tutmač*); miltų kukulių su mėsos įdaru (*kopta*), tarkuotų bulvių užkepo, paskaninto riebios avienos gabaliukais, šutinamo krosnyje aukštame špyžiniame puode (*biok*); mielinės pagardintos tešlos jaunojo (*kijovliuk*) ir jaunosios (*kielinlik*) vestuvinių pyragų; stipraus alkoholinio apysaldžio gėrimo, verdamo su įvairiais prieskoniais (*krupnikas*) ir kt. Iškilmingomis progomis gaminami saldumynai – chalva, pyragėliai su riešutais, kt.

Karaimų raidynas, parengtas lietuviškos abėcėlės pagrindu:

**A B C CH Č D D'(minkšta) DŽ E É F G H I Y(kieta) J K L L'(minkšta) M N
N'(minkšta) O Ó (tik žodžio pradžioje kaip io) P R S S' (minkšta) Š T
T'(minkšta) U Ū (tik žodžio pradžioje iu) V Z Z'(minkšta) Ž**

Literatūra :

A.Baliulis, M.Mikulionis

A.Miškinis. Trakų miestas ir pilys. V.,1991.

Čыпчычлеј уџма Трочка. Į Trakus paušėiu plasnosiu. Lietuvos karaimų poezija. Sudarė K.Firkavičiūtė. Vilnius, 1997.
 David' bijnin' Machtav Čozmachlary (Karaliaus Dovydo Šlovinimo himnai). Psalmės. Sudarė M.Firkovičius, Vilnius, 1994
 A.Dubinski. Caraimica (lenkų kalba). W.,1994.
 K.Firkavičiūtė. Iš karaimų apeiginės tautosakos, (Tautosakos darbai Nr 1(VIII) 1992),
 K.Firkavičiūtė. Lietuvos karaimų folkloras: būrimai iš kūno dalių dilgėojimų. (Tautosakos darbai N .15(XXII),2001).
 K.Firkavičiūtė. Pratarė. – Karaj kalendary. Karaimų kalendorius. V., 2000.
 M.Firkovičius. Mien karajče urianiam, (Aš mokausi karaimiškai), Vilnius 1996.
 R.Firkovičius. Karaimika Lietuvoje. - Muziejai ir paminklai, V.,1968, gruodis.
 R.Firkovičius. Karaimų medžiaginės kultūros elementai Lietuvos miesteliuose. – Lietuvos miestelis, Rumšiškės, 1986.
 R.Firkovičius. Lietuvos karaimų rankrašėiai. – Orientas 1, Vilnius, 1991.
 Karaimai Lietuvoje. Statistikos departamento leidinys. V., 1997;
 Karaimi na Litwie i w Polsce. (lenkų kalba) W., 2003
 Karaj dinliliarnin jalbarmach jergialiari .(Karaimų maldynas). Sudarė M.Firkovičius Vilnius, (1t.-1998, 2t.-1999)
 Karaj jyrlary (Karaimų eilėrašėiai). Sudarė M.Firkovičius, Vilnius, 1989
 Karaj koltchalary (Karaimų maldos), Sudarė M.Firkovičius, Vilnius,1993,
 Karaj kalendary.Karaimų kalendorius 2001-2051m. Sudarė M.Firkovičius, K.Firkavičiūtė ir V.Maškevičius. Vilnius 2001.
 Kipėiakų tiurkų Orientas Lietuvoje. Sudarė H.Kobeckaitė ir T.Bairašauskaitė. Vilnius, 1994.
 H.Kobeckaitė. Lietuvos Orientas – jo šaknys ir tyrimai.- Kipėiakų tiurkų Orientas Lietuvoje. V., 1994.
 H.Kobeckaitė. Lietuvos karaimai. V., 1997.
 H.Kobeckaitė. Lietuvos karaimų spauda.- Žurnalisto žinynas, V. 1996
 H.Kobeckaitė. Kultūra karaimska wobec Litwy y Polski. – Kn. J.Siedlecka. Troki i okolicy. Warszawa. 1997.
 Kraštas ir žmonės. Vilnius, 1988.
 Serajos Šapšalo karaimikos rinkinys. V., 2003;
 V.Raudeliūnas, R.Firkovičius. Teisinė karaimų padėtis Lietuvoje. – Socialistinė teisė. Vilnius, 1975 Nr.4.
 Šelomonun mašallary. Proverbia. Patarlių knyga. Sudarė M.Firkovičius. Ankara, 2000
 R. Venckutė. Kelios pastabos apie karaimų kalbą ir jos vartojimą. – Mien karajče urianiam. V., 1996.
 M. Zajončkovskis. *Karaimai kariuomenėje*, Vilnius, 2000.

Priedas.

KARAIMŲ POEZIJOS PAVYZDŽIAI
 (Iš knygos „Čыпчычлеј уџма Трочка“ / „Į Trakus paušėiu plasnosiu“)

Saliamonas Trakietis (1650-1735?)

SYJYT JYRY SAHYNČYNA KYRANČNYN
LIETUVADA 1710 JYLDA

Ojanhyn ũriagim syjyt jyr ochuma,
kotarma ačuvun , kachiriñ Tieñriniñ.
Učraldy ulusta jadavy kyrančnyn,
tiugiañdi alnyndan kiučliu chastalychnyn.
Ullular, kičiliar, atalar, ulanlar
astry kyjnaldylar alnyndan tarlychnyn.
Avaldan bu ajda kurdu karšymyzda
tiejžčie kiepkienietia oklaryn öliumniuñ.
Syzlatma, ěksitmia abajly ělimni,
ištyrma kyjasa avynda kušlarnyn.
Ĕ, kajda uslular, tiugial akyllylar,
tiuz ũvriatiuvčiliar joluna Tieñriniñ.
Ĕriañliar, katynlar, igitliar da kartlar
džandan abravčular kulluhun Tieñriniñ.
Suklančy ulanlar, abaily tuvmušlar,
čiebiar kylychlylar ukšašy sappirniñ.
Aruv ũriakliliar saruv kyluvčular,
tiuz iñčkialiaivčiliar syrlaryn Tieñriniñ.
Kollary bajlandy kylmachtan nijetni,
ėñdiliar zieriatkia ičinia toprachnyn.
Tiugial hiormiatliliar, suklančy džuvhierliar
sipliktia tiuškiañliar bašynda oramnyn.
Lievanon da Šyrjon syjyt ětjiz biek
bu chastalyhyna tavusulmahymnyn.
Džymatnyn agasy ũvriatiuv jesis
chorlandy jarhusu byla ol kachirniñ.
Juvašlar, tiugialliar birgia čejpaldylar
murdar kijikliardiañ giovdiasi tiuzliarniñ.
Ačuvu Tieñriniñ da ullu kachyry
ot kibik kabundu ělinia bu jerniñ.
Boj kyzlar čiebiarliar nachyš kijitliliar
siplikni kučtular kiučuñdiañ syzlavnyn.
Jas ěšikliariñdia, syjyt kabachlarda
tieržiadia bielgisi ullu vieriañlikniñ.
Giovdialiar jukliañdi siepsiz orunlarda:
salada, šaharda ornunda zieriatniñ.
Zieriatliar arttylar bar orunlarynda:
ũvliardia da tiuzdia čiegiñdia bijlikniñ.
Bielgiliar tieñliardia tamaša avruvlar
nišany ačuvnun, kachyrnyñ, tarlychnyn.
Az avlach kahanlar tirlikkia jazylhan
sahynč bitikliardia kliagibia kiokliarniñ.
Bielgisi tirlikniñ manlajda jazylhan,
ki bolhej kotarma machtavyn Tieñriniñ.
Chajyfsun Bijimiz kajhyly bu ělni,
kiotiurgiuñ dievliatiñ karajlar ělijniñ.
Čejpavču malachny tochtat čejpamachtan,
ėñdirgiñ uluscha čychlaryn alhyšnyn.
Bu ačuv vachtynda ölgiañliarimizni
turhuzhun alarny kiuniuñdia tirlikniñ.

Syjly ortachlychta azizliarbia birgia,
     üč siuviarliaribia korchunčlu Tieñriniñ.
 Balkuvlu orunda, jachšy bah bostanda
     jarysyn jučliari siurtiulmiušliarijniñ.
 Ömiurliuk Bijimiê, uvut jasylarny,
     ištyrhyn kalhanyn tozulhanlaryjnyn.
 Hiormiatij aškartchyn, kiorgiuzgiuñ kiučiujniu
     da jachšylyhyjny ornundan tachtyjnyn.
 Èñdirgiñ ëlija alhyšyn kiokliarniñ,
     bolušchun, abrahyn džanyn chanlyhyjnyn.
 Uvunčlu siozliarij čyharhyn jarychka,
     biermiagiñ alarny ërkinia dušmannyn.
 Tirgizgiñ kliagijdiañ öliuliarimizni,
     bašurma alnynda bahatyr Tieñriniñ.

RAUDA 1710 METŲ MARO AUKOMS LIETUVOJE ATMINTI

O. pabuski širdie, jau sudėti aukas,
     Išsakyt Dievo pyktį, rūstybę rauda.
 Tai patyrė tauta siautulingas kančias,
     Ją užgriuvo nelaimė, baisi neganda.
 Ar suaugę, mažėliai, tėvai ar vaikai,
     Iškankino visus ta žinia nebūties.
 Šito mėnesio dieną susmigo į mus
     Netikėtai žudydamos strėlės mirties.
 Mano tautą norėjo jos taip iškankint
     Ir pakirsti visus lyg paukščius patiklius.
 Kur tie kelrodžiai, kur jūs, išminčiai visi,
     Rūpestingai nurodantys Dievo kelius?
 Vyrai, moterys kilnios, jauni ir seni,
     Dievo kelią palenkę arčiau prie žmogaus?
 Ir brangieji vaikai, kūdikėliai mieli,
     Klegesys jų žavus kaip safyras dangaus?
 Atvira širdimi ir paklusnūs mintims
     Jo, teisuoliai prie spindinčios Jo paslapties?
 Rankos suglaustos neatnašaus niekada
     Ką jau pakasė žemėn gilion pražūtis.
 O padorūs piliečiai, brangiausi visiems,
     Gatvės pradžioje vėjas jų dulkes sijos.
 Sirija ir Libanas aprauda skriaudžiai
     Baisią ligą ir žudančią paslaptį jos.
 Vyresnysis, taisyklių žinovas teisus,
     Sunaikintas jau nuosprendžiu Tavo žiauriu.
 Kuklūs, grasūs – visi išžudyti. Visi išpjauti pavarmu.
     Jų lavonai paniekinti tartum žvėrių.
 Tai rūstybė baisi, Dievo pyktis naikus
     Ugnimi šluoja žmones šioj žemėj plačioj.
 Bičkorėliais merginos išpuošę save
     jau pavirto puvėsiais baisingoj kančioj.

Gedulingi namai, begalinė rauda,
     Languose vien ženklai suirutės žiaurios.
 Ir vis krūvos lavonų, kas žingsnis, visur –
     Kaimuose, miestuose, kapinių aptvaruos.
 O kapų, neskaičiuojamos aibės kapų,
     Prie namų, laukuose, ir visuos pasviečiuos.
 Kūnai eina dėmėm, begaliniai skausmai -
     Ženklas įtūžio, negandos žemės rūsčios.
 Maža liko iš tų, užrašytų gyvent
     Į Knygas Atminties – taip jau lėmė dangus.
 O gyvenimo ženklai visų kaktose,
     Kad pašlovintų Dievą kiekvienas žmogus.
 Pagailėk karaimų tautos ir nebausk
     Nelaimingų žmonių pagailėk ir padėk.
 Mirę Tavo rūstybės skaudžioj valandoj
     Lai palaiminti rojaus ramybę pajaus.
 Džiaugsis laime dangaus su šventaisiais kartu
     Ir trimis numylėtiniais Dievo teisais.
 Rojaus sode gražiam tegu spindi veidai
     Amžinąją šviesa pateptųjų tavų.
 Amžinasis Karaliau, paguosk liūdesy,
     Ir surinki būrin kiek parluko gyvų.
 Maloningasis Dieve, galybe šviesi,
     Tu gerumą parodyk, nebauski žmonių.
 Kiekvienam tesuteikia palaimą dangus,
     Guoski, saugoki sielas savų valdinių.
 Tavo žodžiai paguos, kiek suteiks jiems šviesos,
     Ir tegu nepalies jų nelaimė baisi.
 Iš numirusių savo valia atgaivink,
     Visagali dangaus, nusilenks Tau visi.

Vertė Mykolas Karčiauskas

Simonas Kobeckis (1865-1933)

JUKLA UVLUM

1. Kujaš eñdi iñgir boldu,
 Išančlardan džany m toldu.
 Hanuz balkyr kujašymyz,
 Jarych bolur tirligimiz.
     Jukla, uvlum, yukla, uvlum.
     Jarych bolur tirligimiz.

2. Mieñ inanam, siuviar uvlum,
 Ki bijañčli sieñdiañ bolum.
 Bolus kiučliu, ösiup ullu,

4. Saja, kiorkium, kliejm jachšyny,
 Kiučliu tiogiam jašlarymny.
 Inan, uvlum, kielir vachtlar,
 Bijañčliardiañ džanyj tolar.
     Jukla, uvlum, yukla, uvlum.
     Bijañčliardiañ džanyj tolar.

5. Aruv čyhar kujašymyz,
 Šatyr bolur tirligimiz,
 Kujaš čychsa, mieñ ojatym ,

Muft tiuviul sień karaj uvlu.
Jukla, uvlum, jukla, uvlum.
Muft tiuviul sień karaj uvlu.

Mień “tan jachšy” saja ajtym.
Jukla, uvlum, jukla, uvlum.
Mień “tan jachšy” saja ajtym.

3. Uvlum, saja siuviarligim,
Saja mienim bar tirligim,
Ūriań siuvmia ūriagijdiań,
Siuv dunjany bar džanyjdan.
Jukla, uvlum, jukla, uvlum.
Siuv dunjany bar džanyjdan.

MIEGOK, SŪNAU

Užklojo žemę sutema,
O siela lūkesčių pilna.
Juk saulė dar nušvies laukus,
Pašauks gyvenimas džiugus.
Miegok, sūnau, miegok sūnau.
Pašauks gyvenimas džiugus.

Stiprus išaugsi tu, žinau,
O mano mylimas sūnau,
Ir man išauš diena šviesi,
Juk karaimas tu esi.
Miegok sūnau, miegok sūnau,
Juk karaimas tu esi.

Aš tik tave, sūnau, turiu,
Tik tau gyvenimą skiriu.
Tad, meilės gaubiamas, miegok,
Mylėti žmones pats išmok.
Miegok sūnau, miegok sūnau,
Mylėti žmones pats išmok.

Sūnau, tau laimės trokšdama,
Prie lopšio sėdžiu verkdama.
Tikėk, sūnau, nušvis laikai,
Laimingas būsi tu ilgai.
Miegok sūnau, miegok sūnau,
Laimingas būsi tu ilgai.

Skaisti saulelė patekės,
Ir mums liūdėt nebereikės.
Saulelei kylant vis aukščiau,
Aš „labą ryt“ išstariu tau.
Miegok sūnau, miegok sūnau,
Aš „Labą ryt“ išstariu tau.

Vertė Jonas Strielkūnas

SAN SAJA

San saja, ěgier jachšy išliarni
Sieñ kyldyj kyscha tirligijdia.
San saja, ěgier tiugial kiertini
Muft astramadyj ũriagijdia.

San saja, ěgier urušta taldyj,
Ĕnia kyjynly sahyšlarny.
San saja, ěgier jalhyz-de kaldyj,
Tas ětip talhan tanyšlarny.

San saja, ěgier ašchan tirlikni
Ūriañdij kurbanlar kieltirmia.
San saja, ěgier suvuch ũriakni
Kliamiadij baryba sioñdiurmia.

San saja, ěgier tioliavsiz siuvdiuj,
Juvaš utruladyj dunjany.
San saja, ěgier kynhyrny kiordiuj
Da bošattyj anar jazychny.

San saja, ěgier ačny biešliattij,
Bierdij kijitiñ jalanhačnyn.
San saja, ěgier borčun tioliadij
Bajlahan buhovha jarlynyn.

San saja, san sieniñ akylja,
Ĕgier tirliktia baryn kiordiuj.
San saja, hanuz artych san saja,
Ĕgier Tieñrijni kiučliu siuvdiuj.

ŠLOVĚ TAU

Šlově tau, jei ką gero padarei,
Mūs laikinos būties keliuos alsiuos.
Šlově tau, jeigu neslěpei bereik
Tu savo širdyje tikros tiesos.

Šlově tau, jei kovoj tu pavargai
Įveikdamas nykių minčių pulkus.
Šlově tau, jei net vienas tu likai,
Atstūmęs bičiulius išdavikus.

Šlově tau, jei gyvenimo grūsty
Išmokai tu kitiems pasiaukot.
Šlově tau, jei atšalusioj širdy
Bent kibirkštělę troškai suieškot.

Šlovė tau, jei mylėdamas karštai
Tu savo brolių neskubėjai teist,
Šlovė tau, jei paklydusį matei
Ir išdrįsai jam nuodėmes atleist.

Šlovė tau, jei gailėjais nuskriaustų,
Jei alkaną kada pamaitinai.
Šlovė, jei skolą apmokėjai tu,
Varguolio, pančius velkančio liūdnei.

Šlovė tau, kad buvai tu išvalgus,
Kad šio pasaulio esmę supratai.
Šlovė tau, šlovingiausias tu žmogus,
Mylėjęs savo Viešpatį karštai.

Vertė Jonas Strielkūnas

Achbaš (M. Pilecki 1874-1938)

SYRY TROCHNUN

Bola jyrach šaharlarda
Bizniñ karyndašlar
Tuvmuš jerni har bir forda
Ėskia aladyrlar.

Kartlar, kyzlar, igit ėliañ,
Bary nie iñdialiat,
Kiopsiu jyrach taraflardan
Har jaz Trochka kieliat.

Anda bary šatyrlanat
Jazhy kiečialiardia,
Kart vachtlarny ėskia alat
Jyrlarba kiermiañdia.

Šatyr vachty igitlikniñ
Niečia forlar bolmast.
Da jaštahy kiuñliarimiz
Bil anlychny, - kajtmast.

Ėgier alej, - kieriak, dostlar,
Ėstia tutma bunu:
Boladohon jat jerliardia,
Unutmascha Trochnu.

Ulanlarha-de ačyjyz
Bu bahaly syrny:
Bundi kiči šaharčychka,

Nie bu tartat sieni?

Tiuviul koldun da kybynlar

Tartat ara sieni.

Igitliarni tartat kyzlar,

Adiet - barymyzny.

TRAKŲ PASLAPTIS

Nors ir toliausiai gyveni,

Šią žemę net sapnuos

Prisimeni ir negali

Neaplankyti jos.

Jauni, seni, kas tik valios,

Iš svetimų kraštų

Važiuoja, Trakai kviečia juos

Vasarvidžio metu.

Čia linksma, gera ir smagu

Trumpom šiltom naktim.

Sutinkat vėl senus draugus.

Ir gėritės pilim.

Jaunystės tolstančios laikai

Žinok, nesikartos.

Jie kaip linksmos dainos aidai

Nutols ir nuplasnos.

Todėl atminti reikia mums,

Bičiuliai mylimi,

Kad praėiti mus amžiams jungs

Su Trakų pilimi.

Te paslaptį vaikučiai mūs

Paaugę sužinos,

Kas šaukia iš svečių šalių

Miestelin Lietuvos.

Ne kvapas kybynų skanus

Čionai vilioja mus.

Merigos traukia vaikus,

O paprotys – visus.

Vertė Almis Grybauskas

Simonas Firkovičius (1897-1982)

KAJTMACH

Bazlych, karaj otračymyz!
Saja mień kajiktia kieldim.
Birniecečia jyl kioriušmiadik,
Giolniu, sieni-die kiusiańdim.

Kioriam, sieńdia boldu bachča,
Karaj tiogiat chyjarlaryn.
Bunda saklar ėd öbgiasi
Bijniń syjly konachlaryn.

Kiplik sizgia biek ahačlar!
Bijik ösiup bazhyrdyjyz,
Bašlaryjyz ap-ach kaldy,
Tiubiujuzdia karardyjyz.

Ėski kiermiań! Sieni kučma
Klianiat tolu ũriagimdiań.
Sieńdia kyjasa kiuzgiudia
Bar jašlyhym tuvhan kiũndiań.

Katylyhy ösmiakliarniń
Avurlatadlar kirmiakni.
Kum tavlary jašyrdylar
Siepsiz tašlarba kirpični.

Ullu tirlik bunda ėdi
Litva bijlik šaharynda.
Kiučiuń kipliar ėdi chabar
Juvuch, jyrach kyryjlarda...

Bizniń Vatat ornatyldy
Krymha, channy alyštyrma.
Kajta, öziubia kielitirdi
Karaj, tatar ėliń bolma.

Ašty zaman, tiuštiu kiermiań,
Sarajlary tahaldylar.
Sahynč kalat tiri jomach,
Kajsyn abrejdlar karajlar.
1920

VĖL GIMTINĖJE

Sveika, sala, vilnis kertu,
Lengvai iriuosi valtele.
Aš pasiilgau ežerų,
O ežeruos tavęs, sala.

Kur karaimai daržuose
Nūn laisto agurkus, griežčius,
Senoliai saugojo budriai,
Valdovo pagarbius svečius.

Stiprybės, medžiai, jums ir mums -
Išaugote stori, aukšti.
Viršūnės baltos, kaip diena,
Kaip naktys- liemenys juodi.

It mylimą tave apglėbt
Aš trokštu, o pilie sena.
Tavy lyg veidrody matau -
Jaunystė šviečiasi mana.

Nors aš ne priešas, pro vartus,
Pro mūrus žengti negaliu, -
Nuvirtę plytos, akmenai,
Giliai užmigo po smėliu.

Čia plakė Lietuvos širdis
Valstybės išdidžiu ritmu
Ir plūdo žinios iš kraštų
Iš tolimų ir artimų.

Išvyko Vytautas narsus
Į žygį Krymo chaną keist.
Totorių, karaimų daug
Atsivežė jis tais laikais.

O metai bėgo kaip vanduo,
Sugriuvo rūmai saloje.
...Tačiau gyvena praeitis,
Kol karaimai saugo ją.

Vertė Alfonsas Bukontas

KYBYN

Šaharynda Trochnun
Karajlar boladlar.
Bijlik kiermiañliardia
Krupnikni ičiadliar.

Dosluchtta boladlar
Siemiz aščechlarba,
Kiorkiajadliar hanuz
Kajnar kybynlarba.

Džuvat:

Išliadliar analar,
Bizgia üvriattiliar,
Ašajych siuviarliar,
Tatuvlu kybynlar.

Muzhulluhu džanyn
Jochka ajlanadyr.
Kaèan kybynčechtän
Karaj alynadyr.

Jarymyna ajnyn
Jysunu ušejdyr.
Toch-te kioriup any
Biešiar jutchejdyr.

Džuvat

Adiet tiriliadir
Birdiañ karajlarba.
Bijanč bašlanadyr
Machtavlu jyrlarba.

Übijčia bu vachtta
Koj etiñ tuvrejdyr,
Čiebiar kolčahuba
Kybyn hadirlejdir.

Džuvat

Jajdan kibik oklar
Kybyn tabuladyr.
Čozuladlar kollar,
Šatyrrach boladyr.

Uvučta tutasyn,
Šorbasy ahadyr.
Birmi tiugiallasiej,
Dostu kuvunadyr.

Džuvat

Halie katynlarha
Kuvuščoch kujarbyz.

Ėgier kyz biširdi,
Ėlčiliar ijarbiz.

Čoch jyllar kybynba
Vachtny ašyrhejbyz,
Birliktia da syjba
Julduzlej artchejbyz.

Džuvat
1928

DAINA APIE KYBYNUS

Saugo karaimai
Trakų miestą slauną.
Pilyje karalių
Krupniką ragauna.

Broliškaï gyvena,
Sriebia sriubą riebia,
Kol dar neataušęs,
Griebia kybynėlį.

Priedainis:

Motinų mokintos
Sukas gaspadinės, -
Valgykit, mielieji,
Valgykit kybynus.

Liūdesys pranyksta
Lyg naujai užgimus,
Vos tiktai kybyną
Ima karaimas.

Jie lėkštėj išlinkę
Kaip delčia prieš rytą,
Net pavalgęs drūčiai
Jų penkis prarytų.

Priedainis.

Papročiai neliauja
Eit su karaimais;
Ei, daina linksmybių,
Šlovinki kybynus.

Mitrios šeimininkės
Pjausto jau avieną,
Jau kočioja tešlą –
Bus puota šiandieną.

Priedainis.

Atskrenda kybynai
Nelauktai lyg strélēs;
Vēl jū siekia rankos,
Vēl pasaulis mielas.

Saujoje laikai jī
Sultim apšlakstyta;
Sušlamštei jau viena,
Bet pradējai kita.

Priedainis.

Pilsim moteriškēm
Taurē ne lig pusēs;
Jei merginos kepē,
Tai puršlius atsiūsīm.

Metū ir kybyņū
Lai nemažta niekad. –
Lyg padangēj žvaigždēs
Glauskimēs, gausēkim.

Priedainis.

Vertē Alfonsas Bukontas

BATYR BIJNIŅ TAMAŠA ATY

Tirilsīn Batyr Bij, hiormiatli atamyz!
Biz koltchaba kieldik alnyna tachtyjnyn:
Ullu Giol kieniardi, biz suvda barymyz,
Siuriuldiuk juziuńdiań kień Karaj Oramnyn.

Bir Tieńri kiokliardia da Sień bij dunjada!...
Kart Solkat tarafta ēšittik, ki Vatat,
Oltura ormanly jer kyryj Litvada,
Kypčakny, tatarny ol urat da vatat.

Sahynhyn, ki kaldych biz kyjasa tullar...
Uzachtan urušta bizniń ēr kišiliar,
Alardan bašcha nie biz kutsuz katynlar?
Vaj kieldi vachtsyzlych, biz tiri giovdialiar...

Tierziadiań kajjryp kiozliariń Bij Vatat
Katynlarba siozliejdir karaj tilińdia,
Siep ētia džanlaryn ol dohru anlatat:

Ēšittim koltchany, tiejz bolurmyn sizdia!

Jyldyrym kibik at jesisibia čabat,
Učhunlar tozuladlar tiemir tujachtan,
Kišniabiakbia Karaj Oramyn tierk tabat
Da ičip bar suvnu, kutchardy batmachtan.

Tamača bu ični kiordiuliar barlary
Da bijaņč tolturdu kiozliariņ jašlardan.
Jalbarmachba kajtyp èniškia artchary,
Kat-katlarba Bijni da atyn machtadlar.

Bijik tav kibik ol suvlardan top-tolu
Avurluchba kiočtiu janyna zieriatniņ,
Jarčychlap kiopriuniu jugiuņdiaņ ol ullu,
Juvudu čieginia ol karaj tiuzliarniņ.

Tynčalmach ornunda adžajip jorhanyn
Tabuldu “Čirik Giol” janynda šaharnyn.
Biugiuņliej ijisi ol kirli suvlarnyn
Kieltiriadir èskia atyn Bij Vatatnyn...
1933

STEBUKLINGAS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ŽIRGAS

Tève mūsų visų, o valdove, gyvuok!!
Lenkiam galvas prie sosto ir meldžiam tave:
Nesiliaudamas plūsta iš Galvės vanduo,
Stumia mus vis aukštyn Karaimų gatve.

Kunigaikšti, tu –vienas, lyg Viešpats danguos!
Mes išgirdom senojoj Solchato šaly,
Kad kipčakų pulkus šiaurės girioj tankioj
Guldo tavo ranka, atkakli ir taikli.

Prisimink mus, našles, išpustytas ugnis –
Kertas vyrai karuos nuo aušros lig žaros.
Kas be vyrų užstos, nuo nelaimių apgins?
Šaltuose namuose vien tik vargas keros.

Didis Vytautas žvelgè pro langą pilies,
Karaimiška moterims tarè: “Tegu
Nenuliūsta jums širdys! Sakau: nepalies
Jūsų bėdos – pagelbėti rasis jėgų!”

Skrieja raitelis, žirgas lyg žaibas ūmus,
Žeria žiežirbas jo pasagų geležis.
Randa gatvę, o ten – karaimų namus,
Geria žirgas – jis potvynį tuoj numalšins.

Matė žmonės, kaip ežeras seko tada,
Ir stebuklas jiems ašarom tvindė akis...
Ir sugrižo visi atgalios su malda –
Kunigaikščio, jo žirgo šlovės apsakyt.
Žirgas kėlės kaip kalnas, pripampęs vandens,
Jis žirglijo per priemiestį žingsniais sunkiais,
Turėklus laužė, tilto sijas medines
Ir lingavo tolyn karaimų laukais.

Kai virš Trakų pilies tvieskia gaisras tyrai,
Tu prie miesto ribos nejučia prieini –
Aitriai prakaitu dvelkteli ten ežerai,
Didžio Vytauto žirgą mums primindami.

Vertė Alfonsas Bukontas

BIR KIUŅ ĖDI

Bir kiuñ ėdi, bir joch ėdi,
Karaj Lietuvaha kieldi.
Ėstia tuta öz jer Krymny,
Izliar ėt barča kujašny.

Ačych juziu, kara kioziu,
Ėski adiet da tiurk sioziu,
Jeñgil učat atlanhanda,
Kylyč siozliejdir kynynda.

Mun otračta tašly saraj,
Any saklejt kielgiañ karaj.
Kiuñ-kieč karejdyr bar jartyn...
Karaj buzmast biergiañ antyn.

Čuvlejt tolhun, jajejt jerni,
Kajta tašlejt kiobiukliarni.
Kliejt tienišmia bu giolgiunia
Krymnyn Kara tieñgizinia.
1940

BUVO TOKIA DIENA

Iš Krymo – lygumom, kalvom –
Senoliai traukė Lietuvon.
Ir saulės, degančios, karštos,
Vis dairėsi žiemų kraštuos.
Giedri veidai, juodi vyzdžiai,
Sena kalba ir papročiai,
Ir skrieja jie žirgais ristais,

Ir žvangina šveitriais jardais.

Štai mūro rūmai saloje. –
Tai karaimai sergi ją,
Budriai jie žvalgos nuolatos,
Nelaužo priesaikos duotos.

Atšniokščia į krantus banga,
Pažyra putom grįždama.
Ak, stengias ežeras priligt
Tai Krymo jūrai, kur toli...

Vertė Alfonsas Bukontas

Šelumielis Lopato (1904 – 1923)

KLIAKLIAR

Uslu bolma tuvhan kiuñdiañ,
Vakilliañgiañ ullu iškia,
Kaldyrma jyz öz artymdan
Sansyz ullu ömiurliukkia.

Barma ulusba alynda,
Turma bijikriak baryndan,
Chorlap kačma jaltajlychtan
Da balkytma karanhyda.

Azat kuvma jarychlychny
Da siuviumliu bolma baryba,
Ügiutliamia kiučliuliarni
Da bijliarni öz kylyčymba.

Sokurajtma baryn akylba
Da birliktia bolma baryba,
Čiebiar bolhej bar kiuñliarim,
Bular mienim bar kliakliarim.
1920

TROŠKIMAI

Protingam būt iš prigimties,
Darbams didingiems pasišvęst
Ir ilgai atminčiai kitiems
Palikti pėdas po savęs.

Su išmintingu prieky žengt,

Iškilti už kitus aukščiau,
Tamsoj švytėti vis skaisčiau
Ir melo visados išvengt.

Laisvai sau siekti tos šviesos
Ir mylimam būt pas savus,
Šalia savų vardan tiesos
Apginti kardu valdovus.

Visus apakinti protu,
Vienybėje gyvent kartu,
Kad būtų dienos su svaja –
Tokie troškimai širdyje.

Vertė Judita Vaičiūnaitė

2006 11 14